

A TURIZMUS ÉS AZ IDENTITÁS KAPCSOLATA A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG KÖRÉBEN

NAGY ORSOLYA–GYURICZA LÁSZLÓ

PhD-hallgató – Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok
Doktoriskola, 7624 Pécs, Ifjúság u. 6. nagyorsolya866@gmail.com

Docens – Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktoriskola,
7624 Pécs, Ifjúság u. 6. gyuricza@gamma.ttk.pte.hu

Napjainkban a határvidékek turizmusfejlesztésének, illetve a határon átnyúló kapcsolatoknak a vizsgálata rendkívül időszerű, különösen azon térségek esetében, ahol megszűnt a határörizet. Kiemelten fontosak e vizsgálatok ott, ahol a határ túloldalán szintizsita magyar települések találhatóak, vagy jelentős a magyar kisebbség aránya, hiszen a magyar nemzetiségi polgárok egyrészt a határon átnyúló kapcsolatok aktív alakítói lehetnek, a híd szerepét tölthetik be, másrészt potenciális turistaként szóba jöhetnek a magyarországi (különösen a határ menti) turizmusban, s nem utolsósorban a határon átnyúló kapcsolatok segíthetnek a magyar identitás megőrzésében.

Kulcsszavak: turizmus, határon átnyúló kapcsolatok, identitás, Kárpátalja

АБСТРАКТ

В наш час питання дослідження розвитку туризму у прикордонних зонах, а також транскордонних зв'язків є вкрай актуальним, особливо в тих регіонах, де охорона кордону по суті була зведена до мінімуму. Окремий характер носить подібне дослідження в тому разі, коли по обидва боки кордону розташовані населені пункти, в яких проживає угорське населення, або ж угорці складають переважну його частину, адже тим самим особи угорської національності з одного боку відіграють провідну роль у формуванні транскордонних зв'язків, а з другого — є потенційними туристами, користувачами туристичних послуг в Угорщині (особливо у прикордонних регіонах), тож подібні зв'язки відіграють далеко не останню роль у збереженні національної ідентичності подорожуючих.

Ключові слова: туризм; транскордонні зв'язки; ідентичність; Закарпаття

Az utazás a spirituális, vallási, illetve általában a lelki felfrissülés, szellemi feltöltődés mellett – adott körülmények között, egyes desztinációk esetén – a nemzeti, nemzetiségi identitás megerősítésére is hathat.

Ez utóbbi felvetéssel kapcsolatosan folytatunk vizsgálatokat Beregszászban, a kárpátaljai magyar (és részben ukrán) nemzetiségű fiatalok között.

2015 áprilisában a beregszászi középiskolák diákjainak körében kérdőíves felmérést végeztünk az utazási motiváció és a nemze-

tiségi identitás kapcsolatát vizsgálva. Célunk egyrészt az volt, hogy felmérjük a kárpátaljai (beregszászi) fiatalok utazási szokásait: Magyarország, illetve a határvidék magyarországi oldala, továbbá más határon túli magyar területek mennyire népszerűek körükben, másrészt viszont azt vizsgáltuk, hogy az utazási motivációjukban mennyire meghatározó tényező a magyar identitásuk, illetve identitásuk megőrzésében, megerősítésében játszik-e szerepet egy-egy magyarországi, vagy más Kárpát-medencei magyar térségbe történő utazás.

Beregszászi felmérésünk része egy nagyobb kutatási tervünknek, hasonló vizsgálatot szeretnénk elvégezni más külföldi terület magyar középiskolásainak körében, Erdélyben Székelyudvarhelyen és Kolozsvárott, Muravidéken Lendván, Felvidéken Révkomáromban és Vajdaságban Szabadkán, s az eredményeket szeretnénk összevetni.

MAGYAROK KÁRPÁTALJÁN

A kárpátaljai magyarok egyike azon kényszerkisebbségeknek, amelyek az első világháborút lezáró versailles-i békerendszer következtében alakultak ki. Sorsunk immár több mint nyolc évtizede a csehszlovák, szovjet, illetve az ukrán államhoz köt minket, rokoni kapcsolataink, kulturális-nyelvi kötődésünk és etnikai identitásunk azonban továbbra is erős szálakkal fűz minket Magyarországhoz. (Fedinec 2002)

A XVI. század közepéig a vidék összlakosságának 2/3-a magyar volt. 1880-ban a terület 410 000 lakosa közül 105 000 vallotta magát magyarnak. Az 1910-ben, az utolsó objektív népszámlálás idején 185 000 magyart írtak össze Kárpátalján. A Trianon utáni időkben tartott népszámlálások során a helyi magyarság számát különböző módszerek és eszközök segítségével megmászították. A területen végzett utolsó, 2001-es ukrán népszámlálás során 151 533 magyart számláltak. (KMKSZ 1999)

A magyarság száma a XX. században nem emelkedett olyan dinamikus módon, mint a területen élő többi nemzetiség esetében.

Jelenleg a magyarság egy nagy tömbben Kárpátalja alföldi, sík vidéki részén, illetve a Tisza, Latorca, Borzsa felső folyásának vidékén szóróványban él.

A MAGYAR „ANYANYELVI” OKTATÁS HELYZETE AZ UKRÁN OKTATÁSPOLITIKÁBAN

Ukraina oktatási stratégiáját az ukrán oktatásügyi dolgozók első kongresszusán, az 1992. december 23–24-én Kijevben elfogadott irányelvek határozták meg a függetlenség első évtizedében, és azt *Az oktatás állami-nemzeti programja. Ukrajna a XXI. században* nevű dokumentumban rögzítették. Az oktatás fő stratégiai feladataként határozták meg a nemzeti oktatási rendszer felépítését és újjászervezését, az oktatás szintjének a fejlett országok színvonalára történő emelését. (Ukraina Legfelsőbb Tanácsa 1992) Gyökeres reformokat terveztek az oktatás szerkezetében, szervezésében. Az alap gondolatok egyike az állami monopólium megszüntetése az oktatás terén azáltal, hogy az állami kritériumok betartása mellett nem állami oktatási-nevelési intézmények alapítását engedélyezik, az állami intézményeket pedig demokratiszálják. Az alapidokumentum szerint minden oktatási intézménynek ukrán szelleműnek kell lennie az oktatás tartalmát illetően, csak az oktatás nyelve lehet különböző. Minőségi változást terveztek az ukrán nyelv, az idegen nyelvek, a történelem, az irodalom, a matematika és más természettudományi tárgyak oktatása terén. A nemzeti nevelés fő céljaként a felnövekvő nemzedék szociális tapasztalatainak megszerzését, az ukrán nép szellemi értékeinek átörökítését, a nemzetiségi kapcsolatok magas kultúrájú elsajátítását, az ukrán állampolgári tudat kinevelését nevezték meg. (Gyerzsavna Nacionaljna Programa „Oszvita” 1994) A koncepció alapján hamar kidolgozták az ukrán kisebbségek oktatására vonatkozó, a nemzetállam építés eszméjéhez illeszkedő koncepciót, amit minden előzetes társadalmi vita nélkül kívántak bevezetni. A koncepció nagy tiltakozást váltott ki a kisebbségek körében, így többször átdolgozták, stilizálták, de a lényegi kérdésekben nem változott. A dokumentum lényege a „polikulturális” oktatásként

definiált kisebbségi oktatás, amelyen a koncepció szerint az „ukrán mentalitás kialakítását” értették az előterjesztők. A tervezet a nemzetiségi iskolák anyanyelvű oktatását az óvodai nevelésre és az elemi iskolai képzésre kívánta redukálni. A tervezet szerint az 5. osztálytól kezdve az oktatás teljes mértékben ukrán nyelven történne, tehát egy átírányításos oktatási modellt ajánlottak a kisebbségek számára a hatályos kétnyelvű, illetve anyanyelvű oktatás helyett. (Orosz, 2005)

A TURIZMUS SZEREPÉNEK VIZSGÁLATA A NEMZETISÉGI IDENTITÁS MEGŐRZÉSÉBEN – KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS ALAPJÁN

Kérdőíves felmérésünket 2015 áprilisában végeztük el. Vizsgálatunk helyszínei a beregszászi középiskolák voltak.

Tekintettel arra, hogy Kárpátalján erős az asszimiláció, a magyar identitással rendelkező diákok egyre nagyobb számban, ma már vegyes házasságban élő szülők gyermekei. A felmérés során összehasonlítottuk a magyar szülők, illetve a vegyes házasságban élők gyermekeinek válaszait. Emellett néhány kérdés megválaszolására felkértük az ukrán nemzetiségű diákokat is, hiszen egyrészt az ukrán oktatási törvények értelmében a nemzetiségi területeken az iskolák oktatása folyhat két nyelven, másrészt nemcsak az osztályok, de a baráti közösségek is nemzetiségi szempontból többnyire vegyes összetételűek. S az utazások is gyakran közösségekben történnek, pl. osztálykirándulás, versenyek, kulturális kapcsolatok vagy baráti társaságok utazása. Így három csoportban vizsgáltuk a válaszokat, s összehasonlító elemzést végeztünk a „mindkét szülő magyar, vegyes házasság, egyik szülő sem magyar” kategóriák szerint. A kérdőívet kitöltők e szerinti aránya a következő: mindkét szülő magyar: 43%, vegyes házasság: 26%, egyik szülő sem magyar: 31%. Bár a családok nemzetiségi összetételére nincsenek

iskolai adatok, de a fenti arányok – a pedagógusok közlése szerint – megfelelnek a családok nemzetiségi összetételének.

1. táblázat. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Milyen gyakran utazik Magyarországra?” kérdésre (%)

	Mindkét szülő magyar	Vegyes házasság	Egyik szülő sem magyar
Hetente többször	0	0	0
Átlagosan hetente egyszer	6,25%	0	5%
Átlagosan havonta egyszer	75%	54%	16%
Félévente-évente	18,75%	35%	53%
Ritkábban, mint évente	0	11%	26%
Nem szokott Magyarországra utazni	0	0	0

A válaszokból kiderül, hogy a kárpátaljai középiskolások rendszeresen utaznak Magyarországra, az ukrán nemzetiségűek is. A gyakoriságban viszont van eltérés, akinek mindkét szülője magyar, ők érkeznek gyakrabban, az ukrán nemzetiségűek ritkábban. Mindhárom csoport válaszadóira jellemző, hogy bár gyakran utaznak, de nagyon rövid időre; a legtöbb utazás csak néhány órásvagy fél-egynapos bevásárlásra korlátozódik. Bár a kilencvenes évekre jellemző, hatalmas méreteket öltő bevásárlóturizmus gyakorlatilag megszűnt, de a „teljesen” magyar családok a rendszeres nagy bevásárlásukat gyakorlatilag továbbra is Nyíregyházán vagy Vásárosnaményban végzik, hétköznapi életük természetes része a Magyarországra történő utazás. A vegyes és ukrán családok ritkábban jönnek Magyarországra, de átlagosan valamelyest több időt töltenek el. (1. és 2. táblázat)

2. táblázat. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Mennyi időt szokott egy-egy utazás során Magyarországon tölteni?” kérdésre (%)

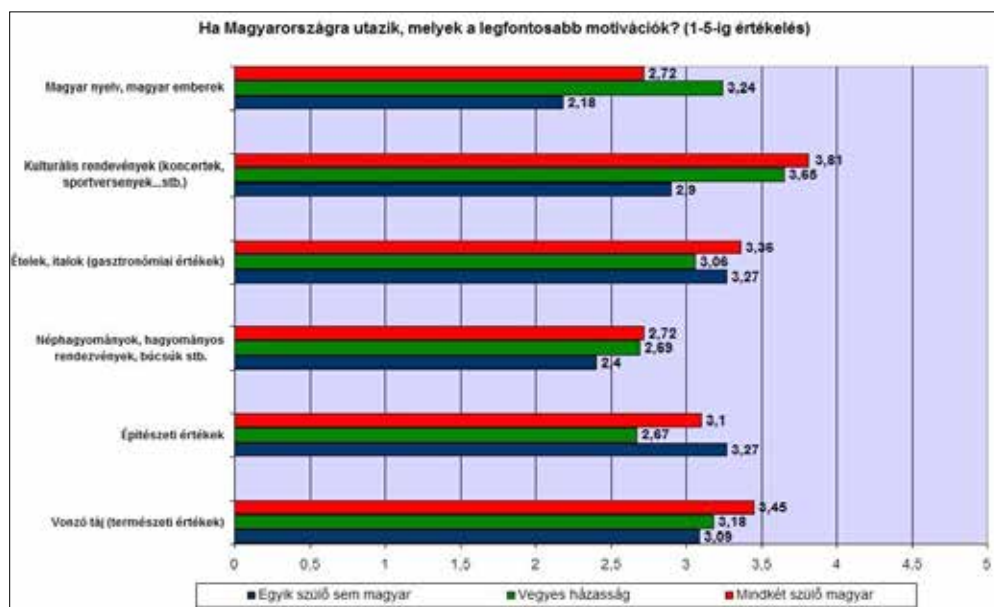
	Mindkét szülő magyar	Vegyes házasság	Egyik szülő sem magyar
Többnyire 1-2 óra	62,5%	39%	42%
Többnyire csak 1-1 nap	25%	38%	21%
Többnyire 1-3 nap	12,5%	19%	15%
Általában 1 hét	0	4%	11%
1 hétnél hosszabb	0	0	0
Általában 1-1 nap, de néha 2-7 nap	0	0	11%

A desztinációválasztás és az identitás kapcsolata jól tükröződik a következő kérdésre adott válaszokban. A külföldi országok közül Magyarországot leginkább azok választják, akiknek mindkét szülője magyar, a vegyes házasságban élőknel már kiegyenlítődik az arány, míg az ukránok – a földrajzi távolság ellenére – más országba utaznak gyakrabban (többnyire a földrajzilag szintén közeli és történelmileg, nyelvileg erős kötődéssel bíró Horvátországba). (3. táblázat)

3. táblázat. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Magyarországra gyakrabban utazik-e, mint más szomszédos országba?” kérdésre (%)

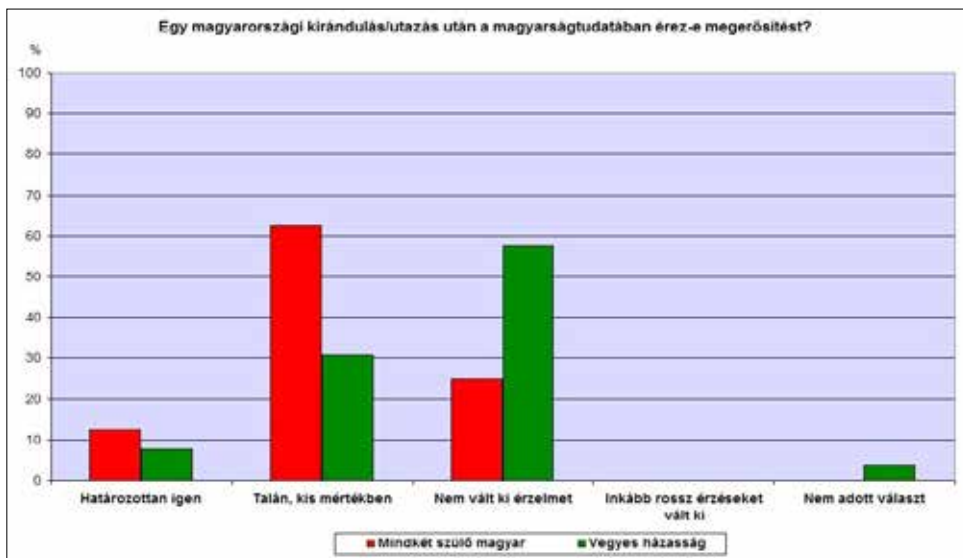
	Mindkét szülő magyar	Vegyes házasság	Egyik szülő sem magyar
Igen	87,5%	35%	37%
Körülbelül ugyanannyiszor	12,5%	46%	16%
Kevesebb számban	0	19%	47%

Hasonlóképpen a magyarországi utazások különböző motivációi erősebbek a magyar szülők gyermekeinel, mint a vegyes házasságban élőknel, illetve az ukránoknál. Azok számára viszont, akiknek mindkét szülője magyar, a magyar nyelv kisebb motivációt jelent, mint a vegyes családokban élőknek, valószínűleg azért, mert az előbbieknél a magyar nyelv természetesebb. Míg az ukrán nemzetiségű diákok a motivációk közül a gasztronómiát és a vonzó tájat értékelték legmagasabb pontszámmal, addig a magyar diákok leginkább a kulturális rendezvényeket jelölték meg. E válaszok szintén az identitáskülönbséggel magyarázhatók (1. ábra).

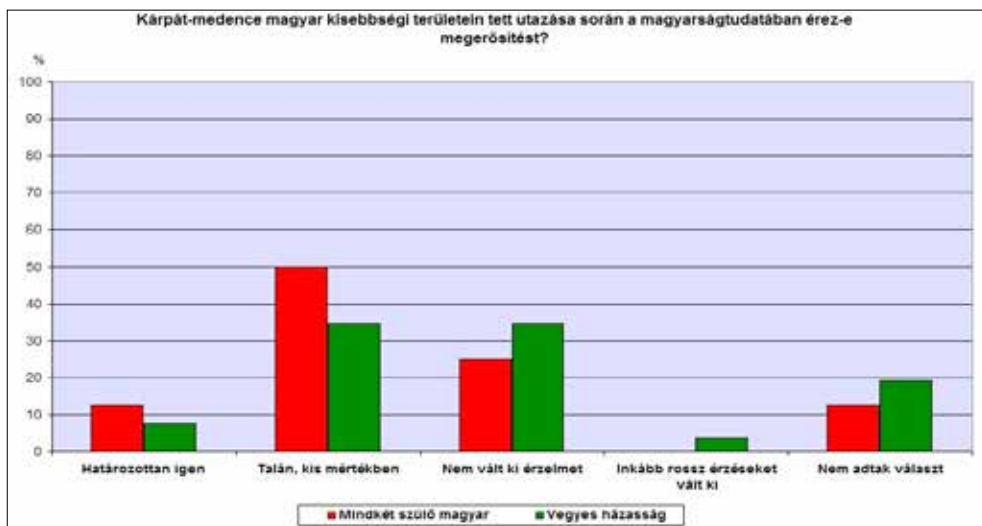
1. ábra. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Ha Magyarországra utazik, melyek a legfontosabb utazási motivációi?” (1-5-ig értékelés) kérdésre

Egy-egy magyarországi kirándulás/utazás ugyancsak kismértékű megerősítést jelent a magyarságtudatban, de e téren is határozott különbség mutatható ki a két magyar szülő gyermekei és a vegyes családokban élők között – az előbbiek javára. (2. ábra)

2. ábra. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Járt-e Magyarországon kívül a Kárpát-medence magyarok által lakott következő területein?” kérdésre (%)

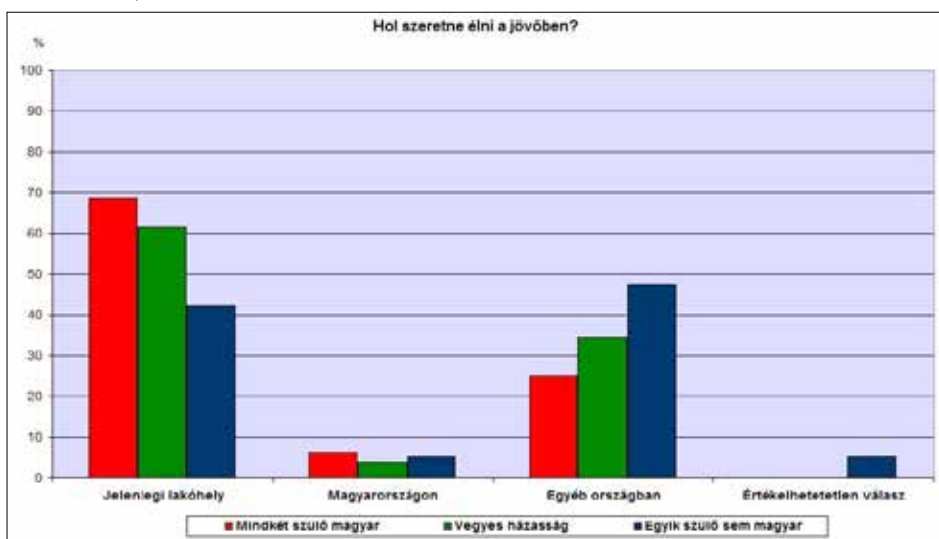
Ha a 2. ábrát összehasonlítjuk a 3. ábrával, ugyanazok az összefüggések olvashatók le: azok a diákok, akiknek mindkét szülője magyar, nemcsak gyakrabban utaznak a „határon túli” magyar területekre, de – a magyarországi célpontú utazásokhoz hasonlóan – érzelmileg is többet jelentenek számukra ezek az utazások, magyar identitásukban jelentősebb megerősítést kapnak, mint azok, akik vegyes házasságban élnek.

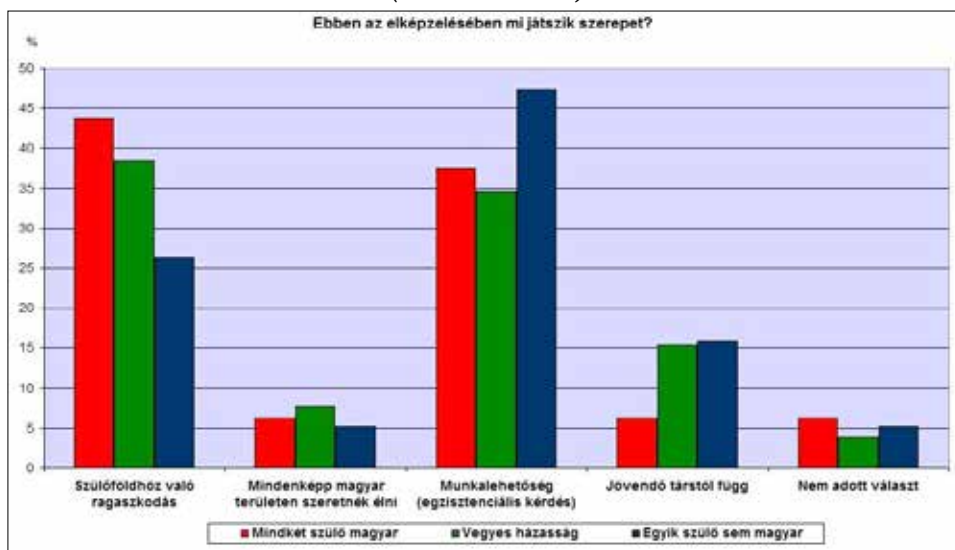
3. ábra. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Kárpát-medence magyar kisebbségi területein tett utazása során a magyarságtudatában érez-e megerősítést?” kérdésre (%).

A 4. és az 5. ábra rámutat arra, hogy a magyar nemzetiségűek erősebben kötődnek szülőföldjükhöz (különösen azok, akiknek mindkét szülője magyar), mint ukrán nemzetiségű társaik. A magyaroknak nem céljuk Magyarországra költözni, de identitásukból fakadóan ragaszkodnak szülőföldjükhöz, Kárpátaljához. Az egzisztenciális kérdést ukrán társaik fontosabbnak tartják, ők külföldre is szíveseb-

ben költöznének. E válaszokban a magyarok esetében az sem játszik szerepet, hogy Ukrajnában (így Kárpátalján is) az életszínvonal alacsonyabb, mint Magyarországon. Az ukrán diákok jövőképében viszont azért is kisebb hangsúlyt kap szülőföldjük, mert Ukrajna viszonylatában Kárpátalja gazdaságilag elmarad az ország központi térségeitől (4. és 5. ábra).

4. ábra. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza a „Hol szeretne élni a jövőben?” kérdésre (%) (szerk.: a szerzők)

5. ábra. A beregszászi középiskolák diákjainak válasza az „Ebben az elképzelésében mi játszott szerepet?” kérdésre, kapcsolódva a 4. ábrához (%).

ÖSSZEGZÉS

A beregszászi középiskolák diákjainak körében végzett kérdőíves felmérésünk alapján megállapítható: a kárpátaljai fiatalok számára természetessé vált Magyarországra utazni. Nemcsak a magyarok, hanem az ukránok is szívesen utaznak a határ túlsó oldalára, alapvetően pozitív megítélésük van Magyarországról. A probléma az, hogy többnyire nagyon rövid időt töltenek el ott (túlnyomóan vásárlási célból), a határ menti turizmusban inkább csak potenciális turistaként vannak jelen. Az ebben rejlő lehetőségeket a magyarországi turizmus nem használja ki.

A nemzetiségi identitás és a magyarországi utazások között egyértelműen kimutatható az összefüggés: azok a diákok, akiknek mindkét szülője magyar, szívesebben, gyakrabban utaznak mind Magyarországra, mind a Kárpát-medence más, magyarok által lakott területeire. Érzelmileg többet jelent számukra az anyaországban, vagy azon kívüli, magyarok lakta tájakon lenni, mint a vegyes házasságban élők esetében. Akiknek mindkét szülője magyar, azok a jövőjüket is inkább szülőföldjükön tervezik. Bár erős az asszimiláció, a kárpátaljai magyaroknak nem célja az anyaországba költözni, szeretnek – s a jövőben is szeretnének – magyarként Kárpátalján élni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bazsika E.–Gyuricza L. (2008): Néprajzi tájak „vándorlása” a magyarországi térképeken – Hetés, Göcsej, Órség határainak vizsgálata Földrajzi Közlemények Bp. 2008/3. szám pp. 251–262.
- Fedinec Cs. (2002): A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Fórum Intézet Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely pp. 543.
- KMKSZ (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség). (1999): A Kárpátaljai Magyarság a statisztikai adatok tükrében. Ungvár.
- Orosz I. (2005): A magyar nyelvű oktatás helyzete az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében. Ungvár, PoliPrint.
- Ukrajna Törvénye a nemzeti kisebbségekről. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1992. június Kárpáti Igaz Szó, N 108 (14709) 1992. július 21, p. 1.
- Dopovigyna zapiszka pro pocsatok 1997/98 navcsaljnoho roku v zakladah oszviti Ukrajini. Gyerzsavna nacionaljna programa “Oszvita”. Ukrajina XXI sztolittya, 1992, Rajduga, Kijev, 1994. p. 61.